

AGENDA

1. Apeldoorn: tentoonstelling „Over het water”

In het Historisch Museum Apeldoorn is tot en met 19 mei een tentoonstelling te bezichtigen over de geschiedenis van het Apeldoorns Kanaal. Het Apeldoorns Kanaal werd op initiatief van koning Willem I in 1829 gegraven van Apeldoorn naar Hattem, waar de verbinding met de IJssel kwam. Het Apeldoorns Kanaal bracht de oostelijke Veluwe-streek welvaart en stimuleerde de economische ontwikkeling van dit gebied. Tal van grondstoffen en producten werden per schip over het kanaal vervoerd. Ook werden via het beurtvaartschip personen vervoerd.

In 1869 werd het kanaal in zuidelijke richting naar Dieren verlengd, waar via een unieke drietrapssluis de verbinding met de IJssel tot stand kwam. Na de tweede wereldoorlog ging het bergafwaarts met de scheepvaart op het kanaal. De opkomst van het wegtransport bezorgde het kanaal als transportweg de doodsteek; in 1972 werd de vaarweg voor alle scheepvaartverkeer gesloten. Het feit dat het kanaal nooit is aangepast c.q. verbreed om in te spelen op de schaalvergroting in de scheepvaart, heeft er toe geleid dat het kanaal grotendeels in zijn oorspronkelijke 19e-eeuwse staat in het landschap bewaard is gebleven.

Het Apeldoorns Kanaal vormt mede door de aanwezigheid van oude sluisen, de zeer karakteristieke brugwachtershuizen en de fraaie bomenrijen langs het kanaal een uniek industrieel-landschappelijk ensemble. Het is daarom ook terecht genomineerd voor plaatsing op de rijksmonumentenlijst als „beschermd kanaalgezicht”.

Apeldoorns Kanaal bij Loenen.

De tentoonstelling brengt aan de hand van originele ontwerptekeningen, kaarten, schilderijen, prenten en foto's het verleden van het kanaal in beeld. De ingekleurde ontwerptekeningen van het gehele kanaaltraject uit het archief van Rijkswaterstaat in Gelderland vormen het unieke middelpunt van de tentoonstelling. Bezoekers hebben de gelegenheid deze serie kaarten over een lengte van 56 m (!) te bezichtigen. Gedurende de expositieperiode worden lezingen met diapresentaties gehouden in het museum. Apeldoorn, Historisch Museum, Raadhuisplein 8. Tel. 055-5788429. Geopend: di./za. 10.00-17.00, zo. 13.00-17.00 uur.

2. Zeist: symposium „Bruggen in Nederland 1800-1940”

Op vrijdag 23 mei organiseert de Rijksdienst voor Monumentenzorg in samenwerking met de Nederlandse Bruggenstichting (NBS) een symposium over Nederlandse bruggen. De aanleiding is het verschijnen van het eerste deel in een serie van drie publicaties, getiteld: „Bruggen in Nederland”. Deze publicatie is het resultaat van een driejarig onderzoek door de NBS naar de geschiedenis van de Nederlandse bruggenbouw.

Het programma is als volgt:

- 14.00 uur: ontvangst in hotel FIGI, Zeist (Johan de Meesterzaal)
 - 14.30 uur: prof. ir. J. Oosterhoff: De Nederlandse verkeersinfrastructuur en de tijd 1800
 - 15.00 uur: ing. H.C.M. van Maarschalkerwaart: Vaste bruggen van ijzer en staal
 - 15.30 uur: pauze
 - 16.00 uur: drs. P. Nijhof: Bruggen als industrieel erfgoed
 - 16.40 uur: afsluiting en aansluitend receptie bij de RDMZ
- Aanmelding vóór 16 mei: tel. 030-6983267, t.a.v. mevr. M.W. Schnitker.

3. Schiedam: tentoonstelling „De gouden Eeuw van Schiedam”

In de zeventiende en achttiende eeuw was Schiedam een welvarende stad. De haringvisserij en daarna vooral de jeneverstokerij zorgden voor een voor die tijd bijzondere welvaart. Het plaatselijk Stedelijk Museum besteedt aandacht aan deze periode met een expositie die tot 26 oktober 1997 te bezichtigen is. Ook het Nederlands Gedistilleerd Museum in Schiedam haakt met een speciale foto-tentoonstelling in op het thema van de Schiedamse Gouden Eeuw. In het museum De Gekroonde Brandersketel is vanaf 8 april een unieke foto-tentoonstelling te bezichtigen over de periode 1880-1960. Tientallen vaak zeer oude foto's illustreren het leven van de Schiedamse arbeiders in de jeneverindustrie.

De foto's komen grotendeel uit de eigen collectie van het museum. Ook vele particulieren hebben foto's beschikbaar gesteld voor de expositie. Verder is er op de tentoonstelling een bedrijfsfilm van de NTS uit de jaren zestig te zien. Door middel van getallen, bijschriften en stadsbeelden worden de

opkomst en de ondergang van de Schiedamse branderijen in beeld gebracht. Schiedam behoorde met Dordrecht tot de weinige steden in Holland die de hinderlijke bijverschijnselen van de jeneverstokerij voor lief namen en door een liberaal vergunningstelsel groeide de stad vanaf de zeventiende eeuw uit tot een waar pre-industrieel centrum, dat de stad de bijnaam „Zwart Nazareth” bezorgde. In de hoogtijdagen van de productie waren in de binnenstad 26 graanmolens actief. In de jeneverstokerijen, die aan het begin van deze eeuw uit de stad verdwenen, werkten veel Duitsers.

Stedelijk Museum, Hoogstraat 112. Geopend di/za 11.00 tot 17.00 uur, zo 12.30-17.00 uur.

Nederlands Gedistilleerd Museum De Gekroonde Brandersketel, De Lange Haven 74. Geopend di/za 11.00 tot 17.00 uur.

4. Tentoonstellingsproject „Industrieel erfgoed in Drenthe”

In het kader van het Jaar 1996 heeft het Steunpunt Monumentenzorg van de provincie Drenthe een foto-expositie ontwikkeld met als onderwerp 13 bedrijfsmonumenten in de provincie Drenthe.

Drenthe, een in hoofdzaak agrarische provincie, kan niet bogen op een hele rijke industriële traditie die vele sporen heeft nagelaten. Dat wil echter niet zeggen dat hier helemaal geen industrieel erfgoed aanwezig is, met name van de twee belangrijkste economische activiteiten, de turfwinning en de landbouw.

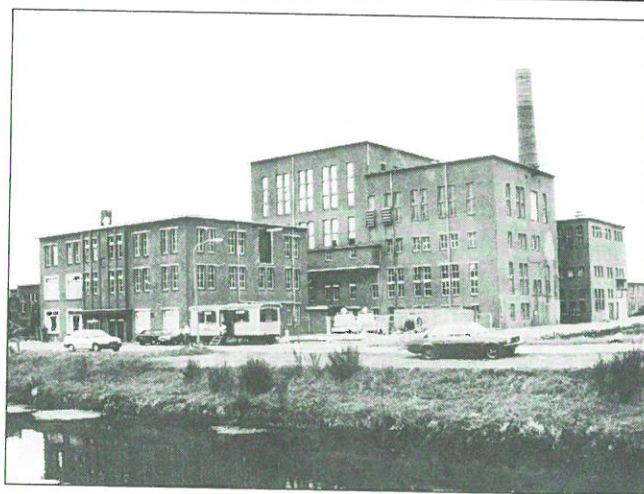
Een kenmerk van industriële bedrijvigheid is dat het sterk aan verandering onderhevig is. Grote traditionele bedrijfstakken, zoals de vervening, verdwenen, in andere gevallen hebben schaalvergroting en technische ontwikkelingen geleid tot fusies en concentraties, zoals bij de zuivelbereiding.

Het steunpunt Monumentenzorg Drenthe heeft een drietal initiatieven ontplooid met betrekking tot het vestigen van de aandacht op het industrieel erfgoed. Als eerste is een studie op stapel gezet over de geschiedenis van de veenverwerkende industrie, te weten de turfstrooifabriecage, de vervaardiging van actieve kool en de potgrondproductie. Deze studie zal naar verwachting eind 1997 in boekvorm verschijnen. Ten tweede is in samenwerking met TV-Drenthe een serie van 13 televisie-uitzendingen gemaakt over het industrieel erfgoed in Drenthe. Deze serie is uitgezonden in de periode juni-september 1996. Als derde is de postertentoonstelling „Industrieel Erfgoed in Drenthe” vervaardigd, die een beeld geeft van dertien Drentse industriële monumenten:

- Meppel: Coöperatiegebouw ACM
- Gieten: stelmakerij Dijkhuizen
- Meppel: kalkovens
- Meppel: fabrieksgebouw Brocades
- Veenhuizen: elektriciteitscentrale
- Amsterdamsche Veld: turfstrooifabriek
- Schoonebeek: jaknikker olieveld
- Annerveenschekanaal: kanaal met bruggen en sluizen
- Oranje: aardappelmeelfabriek „Oranje”
- Klazienaveen: puritfabriek
- Wapse: zuivelfabriek
- Coevorden: watertoren

De foto's zijn gemaakt door Harry Cock. In een aparte brochure.

De postertentoonstelling met bijbehorende brochure is voor f 39,50 te verkrijgen bij het steunpunt Monumentenzorg in Drenthe, Postbus 122, 9400 AC Assen (tel. 0592-365555).

Oranje: aardappelmeelfabriek „Oranje”.

5. Nijmegen: audiovisueel project „Industriecultuur”

De Lindenberg, Stedelijk Centrum voor Kunst en Cultuur te Nijmegen, organiseert een audiovisueel project rondom het thema „Industriecultuur”. Diverse amateurfotografen, -videomakers en jongeren werken mee aan dit project, dat een foto-expositie en een videofestival omvat. De foto-expositie is van 12 mei t/m 2 juni op De Lindenberg te bezichtigen. Het videofestival maakt onderdeel uit van het Gouden Vlam Videofestival en vindt plaats op zondag 1 juni, eveneens op De Lindenberg. Het jaarlijks terugkerende Gouden Vlam Videofestival heeft dit jaar een extra inschrijvingscategorie voor producties over „industriecultuur”. Tijdens het festival zullen de winnaars van de fotowedstrijd en van de videowedstrijd die aan het project verbonden zijn, bekendgemaakt worden. Het festivalprogramma is vanaf half mei beschikbaar en kan bij De Lindenberg aangevraagd worden.

Voor meer informatie kunt U terecht bij de projectmedewerker „Industriecultuur”, Wanda de Rooij. Zij is dinsdag t/m vrijdag bereikbaar op De Lindenberg, tel. 024-3273911.

6. Amsterdamse Nostalgische Vervoerdag 1997

Evenals vorig jaar organiseren de samenwerkende Amsterdamse Museumorganisaties AOM (Amsterdams Openbaar Vervoer Museum), EMA (Elektrische Museumtramlijn Amsterdam) en MUSA de Amsterdamse Nostalgische Vervoerdag, op zondag 25 mei. Ook dit jaar is gekozen voor een rondrit door Amsterdam in de vorm van een acht, zodat de keuzemogelijkheid bestaat uit één lange of twee kortere routes. Op 25 mei zal bovendien het bedrijfsmuseum van het voormalige GEB (thans Energie Noordwest) aan de Spaklerweg toegankelijk zijn. Ook de scheepswerf 't Kromhout aan de Hoogte Kadijk zal voor het publiek te bezichtigen zijn. Tenslotte is er bij het Haarlemmermeerstation weer de mogelijkheid materieel te bezichtigen. Daarbij krijgt het publiek de gelegenheid de museumbussen die in afwachting van restauratie zijn, te bekijken in de garage Oost. Centraal opstapstation voor de rondrit is het Amstelstation. Hiervandaan vertrekt de bus via het oostelijk stadsdeel en scheepswerf 't Kromhout naar station Amsterdam CS. Vanaf CS verzorgt de museumtram de verbinding met het Haarlemmermeerstation.

De kosten voor de volledige route bedragen f 10,=, de prijs voor een van beide rondritjes bedraagt f 7,=.

7. Akersloot, stoomgemaal Limmen

In het historische stoomgemaal Limmen (1879) wordt van 6 april tot 28 september weer een aantal exposities van beeldende kunst georganiseerd. Naast de exposities is het gemaal

te bezichtigen. Het gemaal is geopend op zondagen van 11.00 tot 17.00 uur en na telefonische afspraak (tel. 0251-311705).

Elke eerste zondagmiddag van de maand (tijdens het seizoen) is het gemaal in werking te bezichtigen.

NIEUWS UIT DE AANGESLOTEN ORGANISATIES

1. FIEN: enquête excursieprogramma 1997

Het bestuur van FIEN wil graag inzicht krijgen in de wensen omtrent excursies en heeft daarom de volgende vragen voor de lezers van Industria.

- Tijdstip: juni of september
vrijdag, zaterdag of zondag
- Duur: eendaagse/tweedaagse reis
- Kosten: min. f 75,-, max. f 95,-
min. f 150,-, max. f 200,-
- Bestemmingen:
België: Gent - kanaalzone/Antwerpen - havens/-Brussel/Henegouwen - scheepsliften Centrumkanaal
Noord-Frankrijk: mijngebied (Lewarde)/Lille e.o.
Duitsland - Ruhrgebied: Bochum/Duisburg/Dortmund/Keulen (of combinatie van deze regio's)/regio Aken/Osnabrück/Hamburg
- Belangstelling voor thematische excursies:
Ja, welke/Neen

Uw reactie, eventueel aangevuld met verdere suggesties, graag z.s.m. opsturen naar C.H.R.T. Weevers, Zomervaart 206f, 2033 DN Haarlem.

1. Stichting tot behoud van Monumenten van Bedrijf en Techniek in het zuiden van Nederland

De gemeenteraad van Roermond heeft onlangs besloten de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap te adviseren het complex van de voormalige moutfabriek „Limburgia” aan de Spoorlaan Noord op de rijksmonumentenlijst te plaatsen. Dit advies is mede tot stand gekomen op basis van een rapport van de Stichting MBT, waarin de cultuurhistorische waarde van dit bedrijfsgebouw werd aangetoond. In het rapport wordt geconcludeerd dat herbestemming van het complex met behoud van de monumentale waarden technisch mogelijk is. Verder wordt een tweetal suggesties voor mogelijke functie uitgewerkt, te weten een centrum voor allochtone geloofsgemeenschappen en een artistiek/cultureel centrum. Voor wat de kosten van herbestemming betreft, kan geconcludeerd worden dat bij realisatie van nieuwbouw met eenzelfde volume en kwaliteit met bedragen in dezelfde orde van grootte gerekend moet worden.

3. Stichting Industrieel Erfgoed Deventer (SIED)

De SIED heeft in samenwerking met galerie Rondeel in Deventer een ideeënprijsvraag georganiseerd voor de herinrichting van de Raambuurt, Deventers oudste industriegebied. De jury kreeg in totaal 75 geldige ontwerpen binnen. De ontwerpers moesten in hun ontwerp rekening houden met de monumentale 19e-eeuwse pakhuiswand, die de begrenzing vormt van de Raambuurt.

Tal van inventieve ontwerpen werden ingezonden, waaronder futuristische, maar ook realistische ontwerpen. Deze laatste ontwerpen gaan uit van een combinatie van nieuwbouw, waarin de monumentale bedrijfspanden zijn geïntegreerd. Al met al een inspirerend overzicht van herbestemmingsplannen voor één van de oudste industrielandscappen van ons land.

4. Stichting Bedrijfsmonumenten Midden-Holland

Het secretariaat van de stichting is onlangs verhuisd naar: Blekersingel 15, 2806 AA Gouda, tel. 0182-513549.

BERICHTEN

GRONINGEN

Elektra: het elektrische gemaal „De Waterwolf” uit 1920 zal dit jaar de beschikking krijgen over een vijfde pomp. Bij de bouw van het gemaal is indertijd al rekening gehouden met een toekomstige uitbreiding van de pompcapaciteit. Bij de bouw werden vijf stroomkokers aangelegd, waarvan de vijfde in tijden van een groot wateraanbod de functie had van „vrije val”. In verband met de bodemdaling in Groningen als gevolg van de aardgaswinning zien de waterschappen zich genoodzaakt de pompcapaciteit van de gemalen op te voeren.

Ter Apel: ooit was Ter Apel een knooppunt van twee tramlijnen: de Stoomtramweg Maatschappij Oostelijk Groningen en de Eerste Drentsche Stoomtrammaatschappij. Aan dit tramverleden herinneren nog de beide naast elkaar gelegen tramstations aan de Hoofdstraat. De beide stationsgebouwen, die al geruime tijd leeg staan, zijn onlangs gekocht door een projectontwikkelaar. Op het terrein zal een appartementenflat verrijzen. Om dit plan te realiseren, zal het sterk verwaarloosde stationsgebouw van de EDS worden gesloopt. Het stationsgebouw van de SMOG zal echter behouden blijven en worden gerestaureerd. Dit station, met een karakteristiek tegeltableau met de naam van de trammaatschappij in de voorgevel, is in de visie van de gemeente Ter Apel een belangrijk industrieel monument.

Ter Apel: voormalige tramstations S.M.O.G. (links) en E.D.S.

FRIESLAND

Balk: de gemeente Gaasterland heeft een sloopvergunning geweigerd aan de eigenaar van het monumentale graanpakhuis De Volharding aan de Luts in Balk. Eigenaar:

emaille reclameborden heeft gepubliceerd, stelde de begeleidende catalogus samen, uitgegeven door het jubilerende reclamebedrijf Alrecon Media. De 56 pagina's omvattende publicatie is opgebouwd uit drie onderdelen. De introductie in de geschiedenis van de buitenreclame en de bedrijfsgeschiedenis van Alrecon zijn met historisch beeldmateriaal in zwart-wit geïllustreerd. Het afsluitende catalogusdeel (24 blz.) bevat 38 naar thema en tijdsperiode geselecteerde posters in kleur. „Buitenreclame in beeld” is niet via de boekhandel uitgebracht, maar alleen via de auteur verkrijgbaar door overmaking van f 30,- op giro 1715492 t.n.v. P. Nijhof te Nieuwegein.

3. Hogesteeger, G.: *Het postkantoor: de geschiedenis van een begrip*. Den Haag, Postkantoren, afdeling Communicatie, 1995. 131 blz., geïll., 21 X 21 cm, lit.opg. ISBN 90 802331 0. Prijs f 31,-.

Dit intern door de postertijen uitgegeven boekwerkje geeft een bijzonder goed beeld van de geschiedenis van het postkantoor. Het boekje is fraai geïllustreerd en vlot geschreven, en daarom geschikt voor een breed publiek. De auteurs zijn bedrijfshistorici bij de afdeling bedrijfsgeschiedenis van het PTT-museum. Naast de ontwikkeling, architectuur en inrichting van het postkantoor vanaf 1850 besteedt het boekje ook aandacht aan de recente vernieuwing (vitalisering) van het postkantoor.

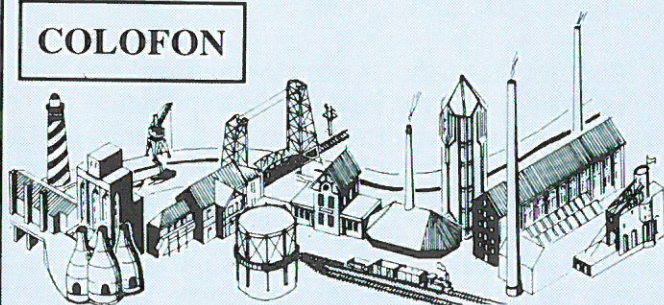
4. Hogema, Ineke en Ivonne van der Padt: *Ruytermeisjes en Verkadevrouwen. Een eeuw vrouwenarbeid bij de Zaanse zoetwarenfabrikant*. Zaandam, Scriptum, 1997. Prijs f 39,80.

De Verkadefabriek in Zaandam was vanaf de stichting in 1886 een bedrijf waar op grote schaal vrouwen werden ingeschakeld bij het werk. Vooral bij het eindstadium van het productieproces, het inpakwerk, werden vrouwen ingezet. De oorzaak hiervan lag niet alleen in het feit dat vrouwen goedkopere arbeidskrachten waren dan mannen, maar ook omdat voor het inpakken van broze producten als biscuits en beschuit de rankere vrouwenhanden beter geschikt waren. Ineke Hogema, wetenschappelijk medewerker aan de VU te Amsterdam, en Ivonne van der Padt, sociaal-psychiatrisch verpleegkundige, schreven dit werk aan de hand van interviews met zestig vrouwen die bij Verkade hebben gewerkt. Een motief voor dit onderzoek was het gegeven dat in het 110-jarig bestaan van Verkade weinig is gepubliceerd over de prominente rol van vrouwelijke werknemers in het bedrijf. Het boek geeft een goed beeld van de arbeidsomstandigheden in de Verkadefabrieken, waar voor de tweede wereldoorlog tachtig procent van de werknemers uit vrouwen bestond. In de gesprekken met de ex-werkneemsters wordt het reeds be-
saamhorigheid en tevredenheid bij de vrouwelijke werknemers van Verkade. Een beeld dat eerder door de schrijfster Tessa de Loo werd vastgelegd in haar roman „De meisjes van de suikerwerfabriek” (1983).

5. *Vierhonderd jaar houtzagen met wind*. Sprang-Capelle, TIMS-Nederland/Gild Fryske Moulders, 1996. 92 blz., geïll., lit.opg. ISBN 90 73283051. Verkrijgbaar door overmaking van f 35,- (incl. verzendkosten) op Postbankrek.nr. 6104927 t.n.v. Penningmeester TIMS-Ned., Hondsdraf 17, 3738 TB Maartensdijk, o.v.v. „Creckwerk”. De Vereniging voor molinologie in Nederland organiseer-

de in 1993 in samenwerking met het Gild Fryske Moulders een studiedag in Friesland over de geschiedenis van de houtzaagmolen in Nederland. Aanleiding was het feit dat het in 1993 vierhonderd jaar geleden was dat het eerste octrooi in ons land werd verleend voor de toepassing van windkracht bij het houtzagen. In 1593 kreeg Cornelis Corneliszoon te Uitgeest een octrooi voor de uitvinding van de krukas („Creckwerk”). Hiermee begon een belangwekkende technologische ontwikkeling, die niet alleen voor de houtzagerij maar ook voor andere bedrijfstakken als de olieslagerij en de papiermakerij bijgedragen heeft aan de groei van de wind-industriebedrijven in Nederland. Een tiental deskundige auteurs heeft bijdragen geleverd voor deze uitgave, met als onderwerpen onder meer de technische ontwikkeling van de krukas, de techniek van het zagen op een houtzaagmolen, de ontwikkeling van het paltrokmolentype en de verspreiding van houtzaagmolens in de tijd van de republiek. Het boek is voorzien van vele historische afbeeldingen en technische tekeningen. Deze uitgave vormt een belangrijke bijdrage aan de geschiedenis van de techniek in het pre-industriële tijdperk.

COLOFON

Industria

Nieuwsbrief van de 60 bij de Federatie Industrieel Erfgoed Nederland aangesloten organisaties. De nieuwsbrief verschijnt ± vijfmaal per jaar.

Industria komt mede tot stand door de financiële medewerking van het Prins Bernhard Fonds en de Rijksdienst voor Monumentenzorg.

Redactie-adres: Industria, p/a M. N. M. Overbeek, Noteboomstraat 61, 8021 WR Zwolle (samensteller).
Kopij voor Industria 1997 no. 3 s.v.p. toezenden aan de redactie uiterlijk 15 mei 1997.
Secretariaatsadres FIEN: Zomervaat 206f, 2033 DN Haarlem.

Abonnementenopgave: door overmaking van f 27,50 voor de jaargang 1997 op Postbankrekeningnr. 132802 ten name van Stichting FIEN, Industria, Oost-einde 13, 7772 CA Hardenberg.

naar P. Schippers van projectontwikkelaar B&S Recycling wil het complex slopen om er woningen te bouwen. De gemeente wil het graanpakhuis graag behouden als beeldbepalend bouwwerk en heeft het gebouw genomineerd voor de gemeentelijke monumentenlijst. Eigenaar P. Schippers is bereid naar mogelijkheden te zoeken om het graanpakhuis te behouden en eventueel een nieuwe functie te geven, maar vraagt dan wel om financiële compensatie van de gemeente. Het graanpakhuis, dat al jaren leeg staat, dateert uit 1916.

Friesland: de rijksdienst voor Monumentenzorg heeft een aantal „Amerikaanse” windmotors in deze provincie geselecteerd voor de rijksmonumentenlijst. In deze provincie zijn nog relatief veel van deze technische monumenten overgebleven. Het ontwerp van de karakteristieke windmotor komt uit de Verenigde Staten, waar ze in de tweede helft van de negentiende eeuw massaal werden gebruikt voor de waterwinning. Na 1900 bouwden de gebroeders Bakker in IJlst honderden kleine exemplaren ter vervanging van de traditionele kleine poldermolens. Het bekendste type was de Hercules windmotor, die in het Duitse Dresden werd gefabriceerd. In Friesland zijn de windmotors in Koudum, Lutkewierum, Weidum en Stroobos inmiddels gerestaureerd. Voor de windmotors in Oudega, 't Heidenskip, Spannenburg, Tjerkwerd en Uitwellingerga bestaan restauratieplannen. De windmotors zijn opgenomen in het Monumenten Selectie Project als voorbeeld van jonge industriële monumenten.

OVERIJSSSEL

Enschede: de VVV in Enschede gaat een promotieplan ontwikkelen om het textielverleden van de stad onder de aandacht te brengen. Er wordt een nieuw toeristisch plan ontwikkeld, onder de titel: „Enschede in Twente, op zoek naar de sporen van de Hooge heren van de Textiel”. VVV-directeur Henk Bulten is van mening dat Enschede in het kader van de groeiende belangstelling voor cultuurhistorisch toerisme hoge ogen gooit. In het toeristisch conceptplan staat het thema textiel centraal. Gedacht wordt aan de ontwikkeling van fiets- en wandelroutes, brochures en dag- en meerdaagse arrangementen. Tot de cultuurhistorisch belangrijkste objecten rekent de VVV de fabrikantenvilla's van de textielbaronnen, zoals villa Memphis en Zonnebeek, het Rijksmuseum, geschonken door textielfabrikant Van Heek, de fabriekswoonwijk Pathmos, de vier op initiatief van textielfabri-

kanten aangelegde stadsparken, de Museum Buurtspoorweg in Haaksbergen en het Twenthekanaal, dat is aangelegd in de hoogtijdagen van het textieltijdperk.

NOORD-HOLLAND

Amsterdam: in de oude fabriekshal van de elektriciteitscentrale aan de Hoogte Kadijk wordt gewerkt aan de inrichting van een historisch en educatief centrum voor energietechniek. De Stichting Energetica gaat het complex gebruiken voor een permanente opslag c.q. presentatie van roerend industrieel erfgoed. De collecties van het Nederlands Elektriciteitsmuseum in Nijkerk, het Elektrum uit Arnhem en het Nederlands Liftmuseum uit Alphen a.d. Rijn zijn door Energetica overgenomen. Binnenkort komt ook de collectie van het Vloerreinigingsmuseum naar de Hoogte Kadijk. Het Energeticacomplex zal uiteindelijk aan duizenden voorwerpen uit de techniekgeschiedenis huisvesting gaan bieden, waardoor het in zekere zin een nationaal speerpunt gaat vormen op het terrein van techniekverzamelingen in Nederland. In de hoge fabriekshal staan immense elektromotoren en schakelpanelen. Op de bovenverdiepingen wachten nog duizenden apparaten op inventarisatie en restauratie. Het centrum zal zich vooral gaan richten op het onderwijs. Energetica wordt gefinancierd door verschillende instellingen, zoals de Verenigde Elektriciteitsbedrijven, de TU-Delft en de Unie van Elektrotechnische bedrijven. Energetica zal geen publiekuseum worden, omdat de Stichting meent dat hiervoor de belangstelling te gering zal zijn.

Zaanstad: de stichting Kunst en Cultuur Noord-Holland heeft in samenwerking met de gemeente Zaanstad en de ANWB een fietsroute uitgegeven langs het industrieel erfgoed in de Zaanstreek. De fietsroute van 33 km voert langs diverse fabrieken, zoals de Verkadefabriek uit 1886 in Zaandam, de cacaofabriek van de Fa. Boon in Wormerveer en de rijstpellerijen in Wormer. Begin- en eindpunt van de door de ANWB bewegwijzerde route is het NS-station van Zaandam.

De fietsroute „Op de fiets langs Zaanse erfgoed” is voor f 3,50 verkrijgbaar bij het VVV-kantoor en bij de ANWB-kantoren.

ZUID-HOLLAND

Rotterdam: de Stichting Historisch Kralingen voert actie voor het behoud van het voormalige laboratorium van de Kralingse gasfabriek. Het laat-negentiende-eeuwse pand is eigendom van het ontwikkelingsbedrijf Rotterdam. Het laboratorium heeft volgens Margriet Fock van de Stichting Historisch Kralingen unieke onderdelen, zoals de hal met een houten cassetteplafond, dat ondersteund wordt door gietijzeren consoles. Ondanks modernisering heeft het gebouw nog veel oorspronkelijke ornamenten, waaronder het trappenhuis en de boogramen. Omdat het gebouw op zwaar vervuilde grond staat, wil de gemeente Rotterdam het pand slopen.

De Stichting Historisch Kralingen heeft echter tot oktober 1997 de tijd gekregen om met een behoudsplan te komen. Er wordt gedacht aan restauratie ter plekke of afbraak en nauwgezette reconstructie op een plaats elders. Historisch Kralingen denkt aan een nieuwe bestemming in de vorm van een streekmuseum voor Kralingen. Het laboratoriumgebouw vormt de laatste herinnering aan de gasindustrie in Kralingen.

Enschede: fabrikantenvilla aan de Hengelsestraat.

ZEELAND

Terneuzen: de al jaren buiten gebruik gestelde watertoren van Terneuzen zal een nieuwe bestemming krijgen als luxe woontoren. Een Amsterdams architectenbureau heeft een plan ontwikkeld om in de 63 meter hoge toren appartementen en penthouses te bouwen, verdeeld over dertien verdiepingen. Hiervoor zal de toren overigens ingrijpend moeten worden aangepast; om de ruimte voor de woningen te creëren, zal de toren met een lichte aluminium constructie worden omkleed, zodat de diameter van de toren met drie meter wordt vergroot. Door de vensters in de nieuwe buitenwand van verschuifbare blinden te voorzien, zal het aanzien van de toren een steeds wisselend beeld vertonen. De gemiddelde prijs van de appartementen zal in de buurt van de vier ton komen te liggen. Het plan betekent de redding voor de toren, waarvan de buitengevel met geglazuurde bakstenen in slechte staat verkeert.

LIMBURG

Brunssum: de provincie Limburg heeft zeven woonwijken met voormalige mijnwerkerswoningen op de lijst van provinciale monumenten geplaatst. De karakteristieke mijnwerkerswoningen in de oostelijke mijnstreek vormen het enige tastbare overblijfsel van de mijnindustrie, nadat in de jaren '70 praktisch alle mijngebouwen zijn gesloopt. Brunssum geldt als de gemeente waar de mijnwerkerskoloniën het best bewaard zijn gebleven. Om die reden zijn de mijnwerkerswoonwijken Treebeek, Schuttersveld, Haansberg, Langeberg, Egge, Rozengaard en 't Heufke geselecteerd. Ook andere objecten die een relatie met het kolentijdperk hebben zijn geselecteerd, zoals het protestants Mijnerperspension in Hoensbroek, de RK-kerk Leenhof in Schaesberg en het raadhuis van Kerkrade.

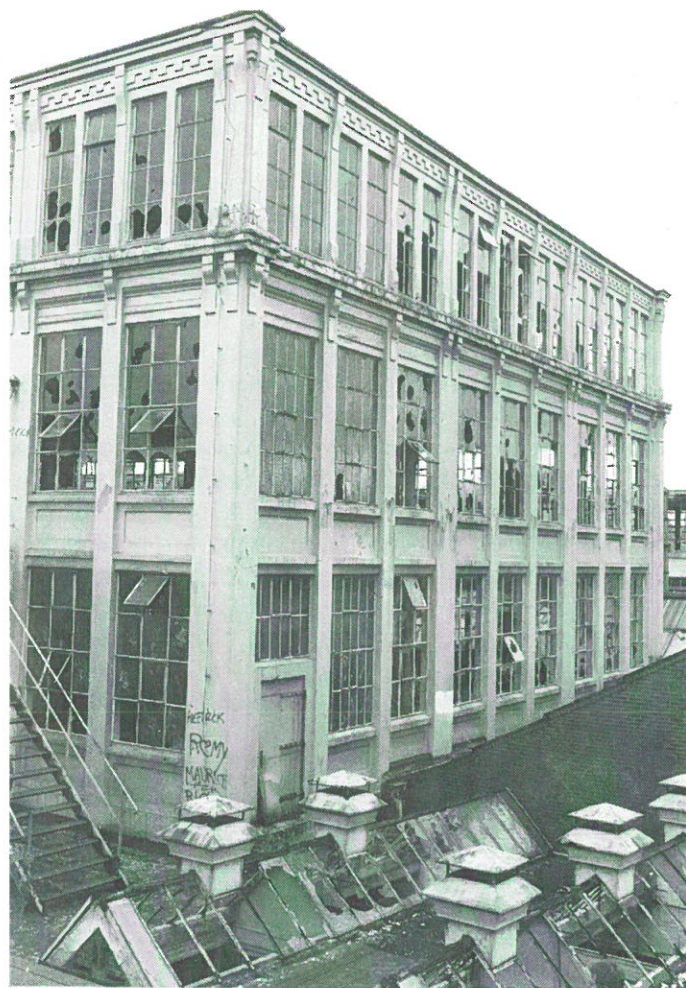
Voerendaal: staatssecretaris Nuis van Cultuur heeft de spoorwegstations van Klimmen-Ransdaal en Voerendaal op de Rijksmonumentenlijst geplaatst. De stations uit 1913 zijn gebouwd in een chaletachtige bouwstijl met gebruik van mergelsteen. De NS hebben bezwaar aangegeven tegen de beslissing van de staatssecretaris, omdat het voor de NS in de toekomst moeilijk wordt de stations te verkopen indien ze de status van monument hebben. De stations Klimmen-Ransdaal en Voerendaal aan de lijn Schin op Geul-Heerlen worden met sluiting bedreigd vanwege het te geringe vervoersaanbod. Een ander spoorwegobject dat op de rijksmonumentenlijst is geplaatst, is de betonnen verkeersbrug over de spoorlijn tussen Craubeek en Termoores, van belang vanwege de vroege toepassing van beton in de constructie.

LITERATUURSIGNALERING

1. Stenvert, Ronald: *Ontwerpen voor wonen en werken; 125 jaar bureau Beltman*. Utrecht, Matrijs, 1996. 80 blz., geïll., lit.opg., 25 cm. ISBN 90 53450866. Prijs f Eén van de oudste bouwbedrijven van ons land is dat van de Fa. Beltman. In 1871 vestigde de timmerman Gerrit Beltman Agzn. zich in Enschede. Gerrit Beltman maakte in korte tijd furore als architect van fabrieksgebouwen en fabrikantenvilla's. In het laatste kwart van de negentiende eeuw heeft architect Beltman ontwerpen gemaakt voor ca. eenzesde (!) van de totale bouwproductie in Twente.

Beltman maakte vooral naam als architect van textielfabrieken in Twente, de Achterhoek en het aan Twente grenzende deel van Duitsland. Bekende voorbeelden van zijn hand zijn onder meer de spinnerij van Van Heek in Enschede, de textielfabriek van de fa. Willink in Winterswijk en het prachtige kantoorgebouw in Hollandse neo-renaïssancestijl van de spinnerij Gebr. Laurenz. te Ochtrup in Westfalen uit 1893. Na de eeuwwisseling ontwerpt Arend Beltman verschillende textielfabrieken in een voor die tijd zeer moderne vormgeving, volgens de methode van de betonskeletbouw. Een nu nog bestaand voorbeeld hiervan is de textielfabriek van de Fa. Willink te Winterswijk en de spinnerij Twente uit 1914 te Almelo. Na de oorlog werkte Bureau Beltman onder meer samen met Gerrit Rietveld bij de bouw van de weverij De Ploeg in Bergeijk (1956). De laatste jaren heeft bureau Beltman talloze moderne hightech-kantoor-gebouwen en bedrijfsgebouwen ontworpen.

Dit boek biedt een uniek beeld van de 125-jarige historie van een architectenbureau dat verantwoordelijk was voor een belangwekkend deel van ons industrieel erfgoed. Het boek is verzorgd uitgegeven en voorzien van vele historische foto's en actuele kleurenopnames.

Winterswijk: textielfabriek Willink, ontwerp Beltman (1916).

2. Nijhof, Peter: *Buitenreclame in beeld*. 50 jaar Alrecon Media 1946-1996. Bunnik, 1996. 56 blz., geïll., lit.opg. Prijs f 30,- (incl. verzendkosten). Najaar 1996 schonk Alrecon Media, voortgekomen uit de N.V. Spoorwegreclame haar collectie van vele duizenden posters aan het Spoorwegmuseum in Utrecht. Uit deze verzameling van stationsaffiches werd een kortlopende expositie samengesteld. Peter Nijhof, die eerder over